

PRESEK

List za mlade matematike, fizike, astronome in računalnikarje

ISSN 0351-6652

Letnik 15 (1987/1988)

Številka 2

Strani 114-115

Marijan Prosen:

IZMERI KOTNO HITROST VRTENJA ZEMLJE

Ključne besede: astronomija, merjenje.

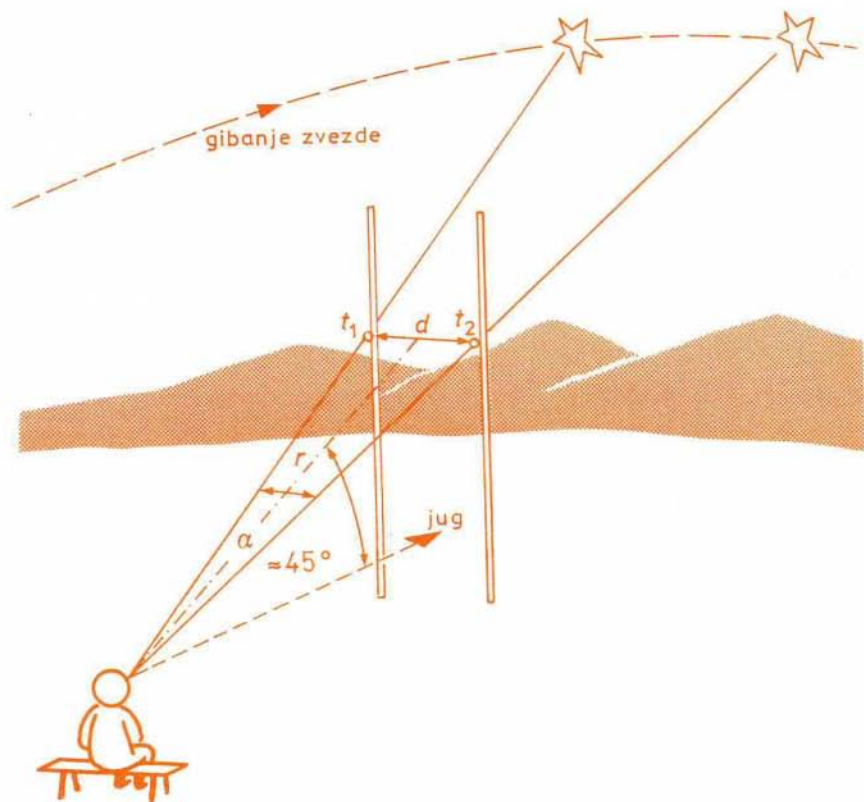
Elektronska verzija: <http://www.presek.si/15/874-Prosen.pdf>

© 1987 Društvo matematikov, fizikov in astronomov Slovenije

© 2010 DMFA - založništvo

Vse pravice pridržane. Razmnoževanje ali reproduciranje celote ali posameznih delov brez poprejšnjega dovoljenja založnika ni dovoljeno.

IZMERI KOTNO HITROST VRTENJA ZEMLJE

Slika 1. K merjenju kotne hitrosti vrtenja Zemlje. *Opomba:* Palici morate biti dovolj visoki, da brez težav opazujemo prečkanje zvezde čez del neba, ki ga zajameta palici. Če opazujemo prečkanje zvezde, ki ima dosti večjo (manjšo) višino od 45° , upoštevamo, da je $\omega = a / (t \cdot \cos \delta)$, kjer je δ deklinacija zvezde. Podrobnosti glej v knjižici *Astronomska opazovanja*, Presek, 1977/78, št. 5, str. 239.

* Najprikladnejše zvezde za opazovanje so: Spika v ozvezdju Device (spomladi), Atair v Orlu (poleti in jeseni), Rimščice v ozvezdju Oriona (pozimi).

To, da se Zemlja vrti od zahoda proti vzhodu in da se v enem dnevu enkrat zavrti, že veš. Kotna hitrost vrtenja Zemlje, to je kot, za katerega se Zemlja zasučje v časovni enoti, je pomemben astronomski podatek, ki ga je dobro poznati tudi v navadnem življenju. Morda niti ne veš, da tudi ta podatek poznaš. Prav res. V 24 urah se Zemlja zasučje za 360° , v eni uri se zavrti za $360^{\circ}/24 = 15^{\circ}$, v eni minuti za $15'$, v eni sekundi za $15''$. Torej je *kotna hitrost vrtenja Zemlje* $\omega = 15^{\circ}/h$ (15° na uro) $= 15'/min$ (15 kotnih minut na minuto) $= 15''/s$ (15 kotnih sekund na sekundo).

Tu ti bomo pokazali, kako kotno hitrost Zemljinega vrtenja izmeriš iz navideznega gibanja zvezd. Opazovanje izvedeš s prostim očesom. Najbolje je, da opazujeta dva. Eden meri, drugi zapisuje meritve. Nato vlogi zamenjata.

Vzameš dve okoli 1,5 m dolgi ravni palici (droga, deski), ki ju zapičiš navpično v tla v južni smeri od svojega opazovališča, kot kaže slika. Izmeriš razdaljo d med obema vzporednima palicama. Jasnega večera udobno sedeš na klopi ali pa v travo tako, da v južni smeri brez težav opazuješ prečkanje zvezd čez del neba, ki ga omejujeta palici (slika 1). Izbereš svetlo zvezdo * na južni strani neba okoli 45° nad obzorjem tako, da bo zanesljivo prečkala del neba med palicama. Izmeriš še razdaljo r od sredine med obema palicama do očesa. Tako izračunaš kot a , ki ga s tvojega opazovališča oklepata palici in ga bo prečkala zvezda. Ta kot izračunaš iz enačbe $a/360^{\circ} = d/2\pi r$, kjer izmerjena d in r poznaš.

Ves čas opazuješ z istega opazovališča. Opazuješ z enim očesom (zakaj?) in se ne premikaš. Zabeležiš čas t_1 , ko zvezda zaide za prvo (levo) palico. Nato se zvezda spet pojavi. Navidezno se giblje proti drugi (desni) palici. Potrežljivo čakaš in zabeležiš še čas t_2 , ko zvezda zaide za drugo palico.

Zvezda se navidezno giblje od vzhoda proti zahodu (od leve proti desni), ker se Zemlja vrti z enako kotno hitrostjo kot nebesna krogla, le v nasprotnem smislu. V času $t = t_2 - t_1$ se zvezda navidezno premakne za kot a , za enak kot, a v nasprotnem smislu, pa se v istem času zavrti Zemlja. V eni sekundi se torej Zemlja zasučje za kot a/t , ki je ravno merjena kotna hitrost Zemlje, torej $\omega = a/t$. Naredi več meritev z različnimi zvezdami in izračunaj povprečno vrednost za ω . Bodi čim bolj natančen!

Izmeriš: $d = \dots\dots\dots$ cm   Izračunaš: $a = d \cdot 360^{\circ} / 2\pi r = \dots\dots\dots^{\circ}$
 $r = \dots\dots\dots$ cm

$t_1 = \dots\dots\dots$ s $t = t_2 - t_1 = \dots\dots\dots$ s $\Rightarrow$ $\dots\dots$ h
 $t_2 = \dots\dots\dots$ s

Sledi: $\omega = a/t = \dots\dots\dots^{\circ}/h$